

**แนวทางการบริหารจัดการคณะสงฆ์สมัยใหม่เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ของ
 พระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย**
**MODERN SANGHA MANAGEMENT APPROACHES FOR ENHANCING THE
 PUBLIC IMAGE OF BUDDHISM IN THE SOUTHERN BORDER PROVINCES OF
 THAILAND**

กิตติวิทย์ หาญศักดิ์สิทธิ์

Kittiwin Hansaksit

ประพจน์ ตีร์จันทร์ทอง

Paphot Theejanthong

วิทยาลัยปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

Philosophy and Religion College Saint John's University

E-mail: Kittiwin.phd@outlook.com

วันที่รับบทความ (Received) : 7 กรกฎาคม 2569

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 14 กรกฎาคม 2569

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 17 กรกฎาคม 2569

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหาและข้อจำกัดของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย และ 2) สังเคราะห์รูปแบบการปฏิรูปวงการสงฆ์แบบ 4 มิติที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า ความท้าทายสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่ (1) การลดลงของความเชื่อมั่นของประชาชนต่อพระพุทธศาสนาและการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากร ซึ่งส่งผลให้เกิดภาวะขาดแคลนศาสนทายาทรุ่นใหม่ (2) ปัญหาเชิงโครงสร้างและการขาดเอกภาพในการบริหารจัดการ และ (3) ข้อจำกัดด้านการมีบทบาทเชิงรุกต่อสาธารณะและการยึดมั่นในพระธรรมวินัย ซึ่งส่งผลกระทบต่อบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณ

แนวทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์สมัยใหม่ที่น่าเสนอประกอบด้วย 4 มิติสำคัญ ได้แก่ (1) การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (2) การสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการระหว่างภาครัฐ คณะสงฆ์ และชุมชน (3) การพัฒนาระบบการสื่อสารองค์กรเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนา และ (4) การเสริมสร้างสมรรถนะผู้นำเชิงพุทธของพระสงฆ์ เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพภายในบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรม

กรอบการบริหารที่นำเสนอนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงโดยหน่วยงานภาครัฐและสถาบันสงฆ์ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาพระพุทธศาสนาเชิงรุก เช่น การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมสำหรับพระสงฆ์ การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ เป็นต้น แนวทางดังกล่าวสามารถทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางในการลดความหวาดระแวงระหว่างกลุ่มต่าง ๆ และส่งเสริมกิจกรรมสาธารณประโยชน์ร่วมกันระหว่างกลุ่มศาสนิกชนที่มีความหลากหลาย อันจะ

นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

คำสำคัญ: การบริหารกิจการคณะสงฆ์สมัยใหม่, ภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาในสายตาสาธารณชน, จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย, สังคมพหุวัฒนธรรม, ภาวะผู้นำเชิงพุทธ

Abstract

This article aimed to: (1) examine the problems and limitations of Buddhist Sangha administration in the Southern Border Provinces of Thailand; and (2) synthesise a four-dimensional Sangha reform model appropriate for a multicultural social context. The findings revealed that the major challenges affecting Sangha administration included: (1) declining public confidence in Buddhism and demographic changes, resulting in a shortage of new generations of Buddhist successors; (2) structural problems and a lack of administrative unity; and (3) limitations in proactive public engagement and adherence to monastic discipline, which have affected the role of monks as spiritual leaders.

The proposed modern Sangha administration framework consists of four key dimensions: (1) applying Buddhist good governance principles to Sangha administration; (2) establishing integrated cooperation mechanisms among the government sector, the Sangha, and communities; (3) developing proactive organisational communication systems to enhance the public image of Buddhism; and (4) strengthening Buddhist leadership competencies among Sangha administrators to enable them to perform their duties effectively within a multicultural society. This proposed administrative framework can be applied in practice by government agencies and monastic institutions to promote proactive Buddhist development, for example, developing training programmes for Sangha administrators. Furthermore, this framework can serve as a neutral platform to reduce mutual distrust and promote collaborative public-interest activities among diverse religious groups, ultimately fostering sustainable coexistence amid cultural diversity in the Southern Border Provinces of Thailand.

Keywords: modern Sangha administration; public image of Buddhism; Southern Border Provinces of Thailand; multicultural society; Buddhist leadership

บทนำ

จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่ที่มีความพิเศษทั้งในด้านโครงสร้างประชากร วัฒนธรรม และศาสนา ทำให้การดำเนินงานขององค์กรสงฆ์ในพื้นที่ดังกล่าวเผชิญความท้าทายที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นของประเทศ สถานการณ์ความไม่สงบที่เริ่มรุนแรงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา ส่งผลโดยตรงต่อความปลอดภัยของพระสงฆ์ การประกอบศาสนกิจ และบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางชุมชน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2566) งานศึกษาความมั่นคงของ กอ.รมน. ภาค 4 ส่วนหน้า รายงานว่าพระสงฆ์จำนวนมากจำเป็นต้องจำกัดพื้นที่และเวลาในการทำกิจนิมนต์ ขณะที่วัดหลายแห่งประสบปัญหา

การขาดแคลนพระภิกษุ เนื่องจากจำนวนประชากรไทยพุทธลดลงอย่างต่อเนื่อง (กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร, 2567) ข้อมูลภาคสนามยังสะท้อนว่า โครงสร้างการบริหารงานคณะสงฆ์ในพื้นที่ที่มีข้อจำกัด ทั้งด้านบุคลากร งบประมาณ และภาระงานของสำนักพุทธจังหวัดที่มีเจ้าหน้าที่เพียงไม่กี่คน แต่ต้องรับผิดชอบงานในพื้นที่กว้างและซับซ้อน (สัมภาษณ์ ผู้บริหารระดับสูงหน่วยงานความมั่นคง, 2567) ความท้าทายเหล่านี้ส่งผลให้คณะสงฆ์ไม่สามารถขับเคลื่อนงานเผยแผ่ ศึกษา สงเคราะห์ และกิจกรรมชุมชนได้อย่างเต็มประสิทธิภาพในบริบทพื้นที่พิเศษ นอกจากปัจจัยด้านความมั่นคงแล้ว ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและโครงสร้างประชากรยังสร้างแรงกดดันต่อภาพลักษณ์ขององค์กรสงฆ์ งานวิจัยหลายชิ้นพบว่า วัดในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ได้สูญเสียความสามารถในการเป็นศูนย์กลางชุมชน เนื่องจากประชากรลดลง การย้ายถิ่นฐาน และความกังวลต่อความปลอดภัย ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา (วรพงษ์, 2563; สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566)

นอกจากปัจจัยด้านความมั่นคงแล้ว ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมยังสร้างแรงกดดันต่อ ความเสื่อมใสของคณะสงฆ์ ซึ่งในระดับสากล บทเรียนจากพื้นที่พุทธธรรมที่มีความขัดแย้งคล้ายคลึงกัน เช่น กรณีการทำงานขององค์กรศาสนาในพื้นที่ความขัดแย้งของศรีลังกา หรือบทบาทของผู้นำศาสนาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ของฟิลิปปินส์ ชี้ให้เห็นว่าสถาบันศาสนาจะอยู่รอดและสร้างความเชื่อมั่นได้ จำเป็นต้องปรับบทบาทจากการเป็นเพียงผู้รับการอุปถัมภ์ไปสู่การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) ที่ทำงานเชิงรุกร่วมกับเครือข่ายภาคประชาสังคม หากองค์กรสงฆ์ไม่สามารถปรับตัวเข้าสู่บริบทนี้ได้ ย่อมสูญเสียความสามารถในการเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและกลายเป็นเพียงเป้าหมายทางความมั่นคงแทนที่จะเป็นผู้สร้างสันติภาพ

ในเชิงทฤษฎี การบริหารองค์กรยุคใหม่ควรผสมผสานหลักการบริหารจัดการสมัยใหม่ เช่น การวางแผน การสื่อสารองค์กร บริหารข้อมูล และการประสานงานเครือข่ายเข้ากับหลักพุทธธรรมที่เน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และความเมตตา (Koontz & Weihrich, 2010; พระพรหมคุณาภรณ์, 2545) โดยเฉพาะในพื้นที่พุทธธรรม แนวคิดทุนทางสังคมชี้ว่า “ความไว้วางใจ” และ “เครือข่ายความร่วมมือ” เป็นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (Putnam, 2000) ซึ่งสอดคล้องกับการบริหารเชิงบูรณาการที่เน้นความร่วมมือของรัฐ-ศาสนา-ชุมชน เพื่อรับมือปัญหาซับซ้อน (Ansell & Gash, 2008) อย่างไรก็ตาม การบริหารงานคณะสงฆ์ในปัจจุบันส่วนใหญ่ยังคงผูกติดอยู่กับโครงสร้างทางกฎหมายและอำนาจการปกครองตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นระบบราชการแนวดิ่ง (Vertical Bureaucracy) ที่เน้นการควบคุมเชิงรับมากกว่าการบริหารเชิงรุกที่ยืดหยุ่น (Dynamic & Flexible Governance) โครงสร้างดั้งเดิมนี้ส่งผลให้เกิดช่องว่างสำคัญเมื่อต้องเผชิญหน้ากับความท้าทายยุคใหม่ โดยเฉพาะปัญหาวิกฤตศรัทธา ข้อจำกัดด้านการสื่อสารสาธารณะ และการขาดแคลนทรัพยากรในการบริหารจัดการวัดในพื้นที่เสี่ยงภัย ส่งผลกระทบต่อเนื่องถึง “ภาพลักษณ์องค์กรสงฆ์” ในสายตาของสังคมยุคใหม่ ด้วยเหตุนี้ การปรับเปลี่ยนผ่านไปสู่ “การปฏิรูปวงการสงฆ์” (Modern Sangha Governance) ที่มีความโปร่งใส เท่าทันเทคโนโลยี และเข้าใจบริบทพุทธธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วน จึงมุ่งศึกษาปัญหารวมถึงสังเคราะห์แนวทางการปฏิรูปวงการสงฆ์ เพื่อสร้างองค์ความรู้และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการขับเคลื่อนสถาบันสงฆ์ให้เป็นกลไกสร้างสันติสุขและเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของพระพุทธศาสนาในพื้นที่อย่างยั่งยืน

ปัญหาและข้อจำกัดของการบริหารองค์กรสงฆ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

แม้ว่าภาพรวมทั้งประเทศจะมีวัดร้างกว่า 5,388 แห่ง ข้อมูล ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2567 มติชนออนไลน์ ได้เปรียบเทียบข้อมูลพบว่า เมื่อนำมาเทียบข้อมูลปี 2566 พบว่า มีจำนวนวัดราษฎร์ 43,252 แห่ง ในขณะที่ปี 2567 มีจำนวนวัดราษฎร์ 43,765 แห่ง เพิ่มขึ้น 513 แห่ง ในขณะที่วัดร้าง ปี 2566 มีจำนวน 5,678 แห่ง ในขณะที่ ปี 2567 มีจำนวน วัดร้าง 5,671 แห่ง ลดลง 7 แห่ง (มติชนออนไลน์, 2569) แต่เมื่อเจาะลึกในพื้นที่ภาคใต้ ปัญหาวัดร้างแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะหลักๆ คือ วัดร้างโบราณตามกาลเวลา และวัดที่พิกสงฆ์ที่ต้องรกร้างหรือขาดพระจำพรรษา จากเหตุการณ์ความไม่สงบ รวมถึงปัญหาการขาดแคลนงบประมาณบูรณะศาสนสถานจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ จังหวัดสงขลา มีวัดร้างสะสมสูงที่สุดในภาคใต้ จำนวน 58 วัด จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีวัดร้างสะสมจำนวน 106 วัด พื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี, ยะลา, นราธิวาส) มีสถิติวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา รวมกันประมาณ 103 วัด (ปัตตานีมีสถิติการร่วมทำบุญโอบอุ้มศาสนสถานรวมสำนักสงฆ์ประมาณ 238 แห่ง) ภาวะขาดแคลนพระจำพรรษาถาวร จากรายงานส่วนภูมิภาค มีที่พิกสงฆ์และสำนักสงฆ์หลายแห่งในพื้นที่เสี่ยงภัยชายแดน (เช่น อำเภอบึงนาราง จังหวัดนราธิวาส) ที่ประสบภาวะ "ขาดพระภิกษุพำนักอยู่ประจำถาวร" เนื่องจากสภาพแวดล้อม ความปลอดภัย และการย้ายถิ่นฐานของชุมชนชาวพุทธในพื้นที่

จากปัญหาและข้อจำกัดของการบริหารองค์กรสงฆ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าองค์กรสงฆ์ในพื้นที่เผชิญวิกฤตซ้อนวิกฤต ทั้งจากปัจจัยภายนอก (สถานการณ์ความมั่นคง) และปัจจัยภายใน (การบริหารจัดการ) ดังนี้

1. วิกฤตศรัทธาและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร ปัญหาที่วิกฤตที่สุดคือ การลดลงของประชากรไทยพุทธอย่างมีนัยสำคัญ โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์ระบุว่า จากเดิมประชากรไทยพุทธมีประมาณ 300,000 คน (ก่อนปี 2547) ปัจจุบันเหลือเพียงประมาณ 100,000 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ สภาวะนี้ส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ทำให้เกิดภาวะขาดแคลนศาสนทายาท วัดหลายแห่งกลายเป็นวัดร้าง (Abandoned Temples) หรือมีพระสงฆ์จำพรรษาไม่ครบองค์กฐิน จำเป็นต้องอาศัยกำลังพลจากหน่วยงานความมั่นคงหรือข้าราชการบวชแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในช่วงเข้าพรรษา

2. ปัญหาเชิงโครงสร้างและการขาดเอกภาพในการบริหาร การขับเคลื่อนงานพระพุทธศาสนาในปัจจุบันยังขาด "เจ้าภาพหลัก" ที่มีอำนาจบูรณาการอย่างแท้จริง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมีภาระงานประจำ (Routine) มากและมีบุคลากรจำกัด (เช่น บางจังหวัดมีเจ้าหน้าที่เพียง 6-7 ท่าน) ทำให้ไม่สามารถทำงานเชิงรุกเพื่อแก้ปัญหาวิกฤตในพื้นที่พิเศษได้อย่างทันท่วงที

3. ข้อจำกัดด้านบทบาทเชิงรุกและพระธรรมวินัย พระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังเน้นการปฏิบัติศาสนกิจภายในวัดและเน้นพิธีกรรมทางศาสนามากกว่าการเผยแผ่ธรรมหรือการปฏิบัติวิปัสสนา ส่งผลให้บทบาทการเป็น "ผู้นำทางจิตวิญญาณ" ลดน้อยลง นอกจากนี้ ยังพบปัญหาความหย่อนยานในพระธรรมวินัยและการประกอบพิธีกรรมเชิงพุทธพาณิชย์หรือเดรัจฉานวิชา ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อภาพลักษณ์และความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน

ความเสื่อมถอยของวงการสงฆ์ ปัญหาเชิงระบบที่ต้องแก้ไข

ด้วยจังหวัดชายแดนใต้เผชิญกับวิกฤตความปลอดภัยและอัตลักษณ์ สถานการณ์ความไม่สงบส่งผลให้พระสงฆ์ปฏิบัติศาสนกิจได้ยากลำบาก วัดหลายแห่งเสี่ยงต่อการร้าง และชาวพุทธในพื้นที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง ผลกระทบหลักต่อพระพุทธศาสนาความปลอดภัยในการปฏิบัติศาสนกิจ: พระภิกษุสามเณร

มีความเสี่ยงสูงในการบิณฑบาต ทำให้ต้องงดหรือปรับเปลี่ยนวิธีการรับบาตร ส่งผลกระทบโดยตรงต่อศรัทธาและวิถีชาวบ้านในพื้นที่วิกฤตวัดร้างและขาดผู้สืบทอด จำนวนผู้นับถือศาสนาพุทธลดลง นำไปสู่การขาดแคลนกำลังบำรุงพระพุทธศาสนา วัดหลายแห่งมีพระสงฆ์จำพรรษาเพียง 1-2 รูป ทำให้ดูแลศาสนสถานได้ไม่ทั่วถึง ปัญหาด้านจิตวิทยา ประชาชนชาวพุทธเกิดความหวาดระแวงและวิตกกังวลในความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน ด้วยสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นยาวนาน

ประกอบกับจากปรากฏการณ์ข่าวอดีตพระสงฆ์ขึ้นผู้ใหญ่หรือพระชื่อดังหลายรูปพัวพันกับคดีความขัดแย้งและเรื่องชู้สาว นำไปสู่การตั้งคำถามถึงการประพฤติปฏิบัติ (ศีล) ความสำนึกในสมณเพศ และการกลั่นกรองพระผู้ใหญ่ เสียงเรียกร้องการปฏิรูป ด้วยนักวิชาการและสังคมเริ่มตั้งคำถามต่อโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีการถกเถียงถึงการจัดการทรัพย์สินของวัด การกระจายอำนาจ ไปจนถึงข้อเสนอเชิงโครงสร้างในการปฏิรูประบบความโปร่งใสในระดับพื้นที่ รวมไปถึงความเชื่อถือในพระพุทธ พระธรรม แต่อาจไม่เชื่อในพระสงฆ์แล้ว ซึ่งเป็นเสียงสะท้อนจากพุทธศาสนิกชนส่วนหนึ่ง ในช่วงที่ข่าว ‘สีกากอล์ฟ’ เป็นที่พูดถึงทั่วทุกแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย แม้จะไม่ใช่ครั้งแรกที่มีข่าวฉาวเกี่ยวกับวงการสงฆ์ แต่ก็ถือเป็นอีกปรากฏการณ์ที่สั่นสะเทือนพระพุทธศาสนาไทยครั้งใหญ่ เพราะทำให้ทั้งสำนักงานกฤษฎีกา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พศ.) และประชาชนเริ่มเคลื่อนไหวและผลักดันการแก้ไขแนวทางอย่างจริงจัง เพราะยังมีการประพัตติมิชอบหรือข่าวทางศาสนาในเชิงลบมากเท่าไร ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาในพุทธศาสนิกชนไทย ก็ยิ่งเสื่อมถอยไปมากเท่านั้น สะท้อนผ่านกระแสสังคมที่คนรุ่นใหม่แสดงตัวไม่นับถือศาสนามากขึ้น ชักชวนกันให้บริจาคเงินกับแหล่งอื่นๆ มากกว่าวัด และมีคนบวชเป็นพระภิกษุสามเณรลดน้อยลงทุกปี และสะท้อนผ่านแบบสำรวจที่ตัวเลขบอกชัดเจนว่าคนศรัทธาลดลง ประกอบกับในปัจจุบัน คนในสังคมยังคงพูดถึงประเด็น ‘การเสื่อมศรัทธา’ และข้อเสนอเรื่อง ‘ปฏิรูประบบการสงฆ์’ อยู่ โดยหลายคนเชื่อว่า โครงสร้างของระบบใหญ่ถือเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการประพัตติมิชอบ การโกงเงินวัด พุทธพาณิชย์ และปัญหาอื่นๆ ตามมา จึงเชื่อว่าการปฏิรูประบบจะช่วยแก้ไขปัญหามาให้ดีขึ้นได้

ปัจจัยหลักที่ทำให้เสื่อมศรัทธา

การประพัตติมิชอบของพระสงฆ์ที่ปรากฏเป็นข่าวต่อเนื่อง ได้ก่อให้เกิดวิกฤตศรัทธาอย่างรุนแรงในหมู่พุทธศาสนิกชน แม้จำนวนพระสงฆ์ที่กระทำผิดจะเป็นส่วนน้อยเมื่อเทียบกับพระสงฆ์ทั้งหมดกว่า 3 แสนรูปในไทย แต่เมื่อเป็นข่าวก็ย่อมเกิดผลกระทบที่รุนแรงยิ่งกว่า ประเภทหนึ่งของการประพัตติมิชอบที่คนให้ความสนใจและเป็นประเภทที่ถือเป็นอาบัติปาราชิกร้ายแรงที่สุด คือ การผิดวินัยทางเพศ อย่างกรณี ‘สีกากอล์ฟ’ ที่เป็นกระแสข่าวใหญ่ในเดือนกรกฎาคม 2568 ว่าด้วยการเปิดเผยหลักฐานพฤติกรรมเสพเมถุนระหว่างพระสงฆ์กับสีกากอล์ฟ รวมถึง 9 รูป และยังมี 5 รูปในนั้นที่เป็นพระราชคณะชั้นเทพ แต่เหตุการณ์เหล่านี้ ก็มักจะจบลงที่การเป็นข่าวใหญ่ จากนั้นก็เงียบลงไป พร้อมกับที่พระสงฆ์ที่ปรากฏเป็นข่าวออกจากความเป็นพระสงฆ์ไป แต่ทิ้งไว้ซึ่งภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาที่เสื่อมลงไป คนบางส่วนจึงเห็นว่าไม่เป็นธรรมต่อศาสนา เพราะสร้างผลกระทบไว้ แต่กลับไม่ต้องรับผิดชอบจากทางโลก หรือการมีบทลงโทษตามกฎหมาย นอกจากนั้น ยังมีประเด็นเรื่องการบริหารจัดการเงินวัด ด้วยวัดมีรายได้หลักจากเงินบริจาคหลายหมื่นล้านบาทต่อปี ซึ่งมีการประมาณการสูงถึง 54,417 ล้านบาทต่อปี นอกจากนี้ วัดยังได้รับงบอุดหนุนจากภาครัฐจากรัฐจำนวนมหาศาล เฉลี่ยประมาณ 3,000-4,500 ล้านบาทต่อปี โดยรวมแล้ว วัดทั่วประเทศจึงถือครองสินทรัพย์ที่มีมูลค่ารวมกว่า 1.35 ล้านล้านบาท ถึงจะมีเงินหมุนเวียนมหาศาล แต่วัดกลับมีสถานะเป็นองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร จึงไม่เข้าเกณฑ์ตามกฎหมายของสำนักงานป้องกันและ

ปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.) ทำให้ไม่สามารถตรวจสอบหรือดำเนินการใดๆ กับวัดได้ และอำนาจเด็ดขาดในการบริหารจัดการทรัพย์สินขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาส ที่ก็อาจมีข้อจำกัดด้านความรู้ทางบัญชีด้วย และประชาชนไม่กล้าเข้าไปตรวจสอบด้วย (ธัญวัฒน์ อภิภูม. 2568) นอกจากนั้น ระบบการทำบัญชีของวัดส่วนใหญ่ยังไม่ได้มาตรฐานและไม่มีการบังคับส่งรายงานอย่างจริงจัง เห็นได้จากข้อมูลในปี 2558 ที่มีวัดรวมกว่า 41,000 แห่ง แต่มีวัดที่ส่งรายงานทางการเงินเพียงไม่ถึง 50.5% และ พศ. ยังมีบทบาทจำกัดคือการส่งเสริม ไม่ใช่กำกับควบคุม จึงมีข้อจำกัดในการตรวจสอบให้เข้มงวด

ในบริบทของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งสถานการณ์ความไม่สงบทำให้วัดกลายเป็นแหล่งพักพิงทางทรัพยากรและงบประมาณจากทั้งภาครัฐและเงินบริจาคจากภายนอก ความโปร่งใสในการบริหารจัดการเงินวัดจึงกลายเป็นประเด็นอ่อนไหวที่ส่งผลโดยตรงต่อความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ปปง.) การนำกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินมาใช้กำกับดูแลวัดในพื้นที่ชายแดนใต้ แม้วัดจะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายคณะสงฆ์ แต่โครงสร้างการจัดการทรัพย์สินของวัดมักเป็นไปตามประเพณีปฏิบัติ ทำให้การตรวจสอบเส้นทางการเงิน โดย ปปง. ทำได้ยากและมักถูกมองว่าเป็นการแทรกแซงกิจการภายในของสถาบันสงฆ์ ความเสี่ยงต่อการถูกตราหน้าในพื้นที่ที่มีความเปราะบาง การที่วัดถูกตรวจสอบหรือเชื่อมโยงกับธุรกรรมที่ผิดปกติก็น่าจะกระทบความผ่านข่าวสาร โดยขาดการตรวจสอบข้อเท็จจริงที่รอบด้าน กฎหมายที่เข้มงวดเกินไปโดยขาดการประนีประนอมกับบริบทพื้นที่ อาจส่งผลให้วัดถูกมองว่าเป็นพื้นที่สีเทา ซึ่งซ้ำเติมสถานะความเลื่อมใสศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่กังวลว่าเงินทำบุญจะถูกนำไปใช้ในทางมิชอบหรือเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทับซ้อน ภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก การกำกับดูแลของ ปปง. มักเน้นการปราบปรามมากกว่า การป้องกันส่งผลให้คณะสงฆ์ในพื้นที่รู้สึกว่าการผลักไปอยู่ฝั่งตรงข้ามกับหน่วยงานรัฐ แทนที่จะได้รับคำแนะนำในการวางระบบบัญชีที่โปร่งใส

ปัจจัยทั้งหมดข้างต้น จึงทำให้วัดกลายเป็นพื้นที่สีเทา ที่เอื้อต่อการแสวงหาผลประโยชน์มิชอบ จนปรากฏอยู่ในหน้าข่าวถึงการทุจริตโกงเงินวัดอย่างต่อเนื่อง การทุจริตมีหลายรูปแบบ ทั้งเงินทอนวัดที่เจ้าหน้าที่ พศ. เสนอช่วยขอเงินงบประมาณแลกกับการบวกเพิ่มส่วนแบ่ง การยกยอกเงินหรือการนำเงินวัดไปใช้ประโยชน์ส่วนตัว โดยอาจเป็นการแก้ไขตัวเลขในเช็คเงินสด การฟอกเงิน โดยเปลี่ยนเงินผิดกฎหมายให้ถูกกฎหมายผ่านวัด เช่น สร้างและแบ่งรายได้จากการขายวัตถุมงคล

รวมถึงจังหวัดภาคใต้ด้วยปัญหาการประทุมิชอบเชิงระบบและคดีวิกฤตศรัทธา (เช่น กรณีสีกาลอล์ฟในเดือนกรกฎาคม 2568 และช่องโหว่ทางกฎหมาย ปปง.ภาพสะท้อนร่วมกับบริบท "จังหวัดชายแดนภาคใต้" จะพบว่าปัญหาเหล่านี้ได้สร้างแรงสั่นสะเทือนเชิงลบและกลายเป็น "ตัวเร่งปฏิกิริยา" ที่ซ้ำเติมสถาบันสงฆ์ในพื้นที่ชายแดนใต้อย่างมีนัยสำคัญ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ชาวไทยพุทธถึงแม้จะเป็นประชากรส่วนน้อย ท่ามกลางบริบทความมั่นคงที่เปราะบาง วัดและพระสงฆ์ในพื้นที่จึงทำหน้าที่เป็น "พื้นที่ปลอดภัยและศูนย์รวมใจสุดท้าย" ของชุมชน ด้วยภาพลักษณ์ความเลื่อมใสได้แพร่กระจายผ่านสื่อโซเชียลมีเดียอย่างไร้พรมแดน ส่งผลให้พระสงฆ์ในชายแดนใต้ซึ่งปฏิบัติศาสนกิจด้วยความยากลำบากอยู่แล้ว ต้องแบกรับกับต้นทุนทางภาพลักษณ์ที่ติดลบประกอบกับการเสื่อมศรัทธาของประชาชนชาวบ้านนี้ไปด้วย ยิ่งซ้ำเติมให้คนรุ่นใหม่ในพื้นที่ถอยห่างจากวัด และลดทอนอำนาจต่อรองเชิงวัฒนธรรมในการเป็นแกนนำสร้างศาสนสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านต่างศาสนิกชนประกอบกับการฟื้นฟูสันติสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่อยู่ร่วมกันระหว่างไทยพุทธกับมุสลิม

มิติการบริหารสมัยใหม่	แนวทางปฏิบัติเชิงรูปธรรม	ผลลัพธ์เชิงภาพลักษณ์และสันติสุข
1. ธรรมนูญบาลเชิงพุทธในการปฏิรูประบบบัญชีทรัพย์สิน	ปฏิรูประบบบัญชีทรัพย์สินของวัดสู่ระบบดิจิทัลเปิด, ให้ฆราวาสและคณะกรรมการชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนพัฒนาวัด	สร้างความโปร่งใส ตรวจสอบได้ ลดข้อครหา ยกระดับเป็นสถาบันที่โปร่งใสและพึ่งพาได้ วัดมีระบบบัญชีดิจิทัลที่ตรวจสอบได้
2. ความร่วมมือบูรณาการและตั้งศูนย์ประสานงาน	ตั้งศูนย์ประสานงานร่วม (วัด-ความมั่นคง-อปท.), เปิดพื้นที่วัดบางส่วนเป็นศูนย์สวัสดิการ/แหล่งเรียนรู้ร่วมของชุมชน	ลดภาระงานบริหารของพระสงฆ์ ทลายกำแพงความกลัว ทลายภาพลักษณ์ "พื้นที่ปิด" ให้เป็น "พื้นที่ส่วนรวม" จัดกิจกรรมให้ชุมชนมีส่วนร่วม
3. สื่อสารองค์กรเชิงรุกและพัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัล	พัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลระดับจังหวัด (เพจ/ไลน์), นำเสนอเรื่องราวการเกื้อกูลข้ามวัฒนธรรม, จัดตั้งระบบสื่อสารภาวะวิกฤต	สยบข่าวลือ (Fake News) อย่างทัน ท่วงที ปรับภาพลักษณ์จากการเผชิญหน้าสู่การเป็น "ผู้พัฒนาสังคม"
4. พัฒนาหลักสูตรอบรมทักษะและภาวะผู้นำเชิงพุทธ	พัฒนาหลักสูตรอบรมทักษะการบริหารจัดการและทักษะการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม, เรียนรู้ภาษามลายูถิ่นและหลักศาสนาอื่น	สร้างพระนักบริหารและประสานสิบทิศ ที่เท่าทันโลก และพร้อมเปิดใจทำงานร่วมกับผู้นำศาสนาอื่น

การขับเคลื่อนคณะสงฆ์ในพื้นที่ภาคใต้ท่ามกลางบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมและยุคดิจิทัล จำเป็นต้องอาศัยการผสมผสานระหว่างหลักพุทธธรรม และศาสตร์การบริหารจัดการสมัยใหม่เพื่อเปลี่ยนผ่านบทบาทของวัดจากการเป็นเพียงสถานปฏิบัติบูชา ไปสู่การเป็นเสาหลักในการพัฒนาและสร้างความสันติสุขอย่างยั่งยืน จะเห็นได้ว่า ความศรัทธาของพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ขึ้นอยู่กับ ประสิทธิภาพและความโปร่งใสในระเบียบวิธีบริหารจัดการขององค์กรสงฆ์ ในเรื่องการสร้างกลไกความร่วมมือและการพัฒนาภาวะผู้นำในสังคมพหุวัฒนธรรมนั้น ด้วยการปฏิรูปวงการสงฆ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มิใช่การละทิ้งพระธรรมวินัย แต่คือการประยุกต์ใช้เครื่องมือการบริหารจัดการสมัยใหม่ เทคโนโลยี และทักษะการสื่อสารเชิงรุก เพื่อทลายข้อจำกัดด้านความมั่นคงและงบประมาณ รูปแบบ 4 มิติที่สังเคราะห์ขึ้นจากการศึกษานี้ จะช่วยเปลี่ยนผ่านองค์กรสงฆ์ให้มีความโปร่งใส เข้มแข็ง มีภาวะผู้นำที่เท่าทันพลวัตโลก ทั้งเรื่องสร้างธรรมนูญบาลเชิงพุทธในการปฏิรูประบบบัญชีทรัพย์สิน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนผ่านระบบบัญชีและการบริหารสินทรัพย์ของวัดเข้าสู่ระบบดิจิทัลที่เปิดเผยและตรวจสอบได้ ควบคู่กับการดึงภาคประชาชนและคณะกรรมการชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ความร่วมมือบูรณาการและตั้งศูนย์ประสานงาน โดยปรับเปลี่ยนพื้นที่วัดให้เป็นศูนย์แหล่งเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ช่วยลดช่องว่างความหวาดระแวง และการแบ่งแยกศาสนา การพัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลระดับจังหวัดและระบบสื่อสารในภาวะวิกฤต เป็นเครื่องมือเชิงรุกที่ช่วย

เสริมสร้างภาพลักษณ์แห่งปัญญาและสันติภาพ และการเสริมสร้างศักยภาพของพระสังฆาธิการยุคใหม่ให้มีทักษะการบริหารจัดการและภาวะผู้นำที่เท่าทันพลวัตโลก ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อการยกระดับภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาให้เป็นศาสนาแห่งปัญญาและสันติภาพ พร้อมทั้งเป็นกลไกสำคัญในการถักทอสายสัมพันธ์พุทธวัฒนธรรมในพื้นที่ชายแดนใต้ได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

รูปแบบและแนวทางการปฏิรูปวงการสงฆ์ในบริบทพื้นที่พุทธวัฒนธรรม (4 มิติ)

จากการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบโจทย์การแก้ปัญหาข้างต้น พบว่ารูปแบบการบริหารที่เหมาะสม (Modern Management Model) ต้องประกอบด้วย 4 มิติสำคัญ ดังนี้

มิติ	แนวคิดหลัก	กลไกสำคัญ	ผลลัพธ์
(1) การบริหารเชิงบูรณาการ	บูรณาการ 3 ภาคส่วน	ภาคส่วน ค ณะ ส ัง ฆ – รั ฐ – ประชาชน	เอกภาพและความ มั่นคงทางศาสนา
(2) การมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาสังคม	เครือข่ายประชาสังคม องค์กร	ภาคประชาชนและ ชุมชน	เกิดการมีส่วนร่วมและ ความเป็นเจ้าของ
(3) พัฒนาระบบสื่อสารองค์กรเชิงรุก	พระสงฆ์เชิงรุก	พระธรรมทูตสัญลักษณ์ และการสื่อสารเชิงรุก	ฟื้นฟูศรัทธาและสร้าง ภาพลักษณ์เชิงบวก
(4) การเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงพุทธ	ธรรมาภิบาลและพระ ธรรมวินัย	ความโปร่งใสและการ เป็นแบบอย่าง	กอบกู้ศรัทธาและ ความน่าเชื่อถือ

มิติที่ 1 การบริหารเชิงบูรณาการผ่าน "กลไกพิเศษ" (Integrative Governance) ในการประยุกต์ใช้หลังธรรมาภิบาลเชิงพุทธในการบริหารองค์กรสงฆ์ การบริหารในภาวะวิกฤตไม่สามารถต่างคนต่างทำได้ จำเป็นต้องมี "คณะทำงานร่วม" ที่ผนึกกำลัง 3 ฝ่าย คือ 1) คณะสงฆ์ (เจ้าคณะปกครอง) 2) ภาครัฐ (ก.ธ.ม.น. ภาค 4 ส่วนหน้า, สำนักพุทธฯ) และ 3) ภาคประชาชน

แนวทางปฏิบัติ: จัดตั้งศูนย์ประสานงานหรือคณะทำงานที่มีอำนาจตัดสินใจร่วมกัน เพื่อระดมทรัพยากรและวางแผนยุทธศาสตร์ความมั่นคงทางศาสนา เช่น การจัดงานวันสำคัญทางศาสนามหามหกรรมระดับจังหวัด (Joint Provincial Events) โดยมีฝ่ายความมั่นคงอำนวยความสะดวกด้านความปลอดภัย เพื่อแสดงพลังความเข้มแข็งของพุทธบริษัท

มิติที่ 2 การมีส่วนร่วมของเครือข่ายประชาสังคม (Participatory Network Management) เนื่องจากกระบวนราชการมีความล่าช้า การบริหารสมัยใหม่ต้องดึง "ภาคประชาสังคม" เข้ามาเป็นหุ้นส่วนหลัก (Strategic Partner) โดยการสร้างกลไกความร่วมมือแบบบูรณาการระหว่างรัฐ-คณะสงฆ์-ชุมชน

แนวทางปฏิบัติ: สนับสนุนบทบาทขององค์กรเครือข่าย เช่น สมาคมเพื่อความมั่นคง
 พระพุทธศาสนาฯ หรือศูนย์พัฒนาส่งเสริมพระพุทธศาสนาฯ ในการขับเคลื่อนงานที่ภาครัฐเข้าไม่ถึง อาทิ การระดมทุนซื้อที่ดินถวายวัด การดูแลวัดร้าง การช่วยเหลือพระสงฆ์อาพาธ และการแก้ปัญหาที่ดินทับซ้อนของวัด

มิติที่ 3 พัฒนาระบบสื่อสารองค์กรเชิงรุกเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดี สร้างบทบาทผู้นำเชิงรุก

และพระธรรมทูตสัญจร (Proactive Leadership & Mobile Dhammaduta) ปรับเปลี่ยนบทบาท พระสงฆ์จาก "ผู้รับการถวาย" เป็น "ผู้ให้และผู้นำทางปัญญา" โดยใช้โมเดล "พระธรรมจาริก" ของ ภาคเหนือมาประยุกต์ใช้

แนวทางปฏิบัติ: พระธรรมทูตต้องทำงานเชิงรุก (Proactive Outreach) ออกจากวัดไปสู่ โรงเรียน ชุมชน และพื้นที่ห่างไกล เพื่อสอนศีลธรรมและเยียวยาจิตใจชาวบ้านที่ไม่สามารถเดินทางมาวัด ได้เนื่องจากความไม่ปลอดภัย รวมถึงการยกระดับบทบาท "พระวินยาศึกษา" (ตำรวจพระ) ให้มีความ เข้มแข็งในการตรวจสอบและกำกับดูแลความเรียบร้อยของคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ รวดเร็ว เหมือน การทำงานของตำรวจ

มิติที่ 4 การเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงพุทธแก่พระสังฆาธิการ การสร้างธรรมาภิบาลด้วยพระธรรม วินัย (Governance by Dhamma-Vinaya) รากฐานสำคัญที่สุดของการบริหารสมัยใหม่ในบริบทนี้ไม่ใช่ เทคโนโลยี แต่คือการกลับมาเคร่งครัดใน "พระธรรมวินัย" แนวทางปฏิบัติ: การบริหารจัดการวัดต้อง โปร่งใส ตรวจสอบได้ และพระสงฆ์ต้อง

ปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่าง (Role Model) ที่ดี ลดละเลิกไสยศาสตร์และพุทธพาณิชย์ การยึด มั่นในพระธรรมวินัยจะเป็นเกราะคุ้มกันที่ดีที่สุดและเป็นเครื่องมือสำคัญในการกอบกู้ศรัทธา

ผลลัพธ์ต่อการเสริมสร้างภาพลักษณ์และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

เมื่อนำแนวทางการบริหารสมัยใหม่ทั้ง 4 มิติมาประยุกต์ใช้ จะส่งผลต่อภาพลักษณ์และการ อยู่ร่วมกันใน 2 ลักษณะสำคัญ

1. การฟื้นฟูศรัทธาผ่านภาพลักษณ์เชิงประจักษ์ (Rebuilding Trust through Actions): ภาพลักษณ์ที่ดีไม่ได้เกิดจากการประชาสัมพันธ์ แต่เกิดจาก "จริยวัตร" ของพระสงฆ์ หากพระสงฆ์ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยและทำหน้าที่สาธารณสงเคราะห์ช่วยเหลือสังคมอย่างจริงจัง จะสามารถ เรียกศรัทธากลับคืนมาจากชาวพุทธและได้รับการยอมรับจากต่างศาสนา

2. การเป็นพื้นที่กลางเพื่อสันติสุข (Peace Center): การบริหารที่เน้นการมีส่วนร่วมและ การทำงานเชิงรุกจะช่วยลดความหวาดระแวงระหว่างศาสนา การที่พระสงฆ์และชาวพุทธมีความเข้มแข็ง และรวมกลุ่มกันอย่างเป็นระบบ ไม่ใช่เพื่อการเผชิญหน้า แต่เพื่อเป็น "เสาหลักทางจิตใจ" ที่มั่นคง ซึ่งจะ นำไปสู่ตุลยภาพของสังคมพหุวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขที่ยั่งยืน

บทสรุป

จากศึกษาเรื่อง "แนวทางการปฏิรูปวงการสงฆ์เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์พระพุทธศาสนาใน จังหวัดชายแดนภาคใต้" สามารถนำมาอภิปรายผลโดยเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง ได้ใน 4 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. การบริหารเชิงบูรณาการ ทางรอดท่ามกลางวิกฤตความมั่นคง พบว่า การบริหารองค์กรสงฆ์ ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่สามารถดำเนินการโดยลำพัง หรือใช้รูปแบบการสั่งการจากบนลงล่าง (Top-Down) ตามระบบปกติได้ แต่จำเป็นต้องใช้ "กลไกการทำงานร่วม" ระหว่างคณะสงฆ์ ภาครัฐ (กอ. รমন./ศอ.บต.) และภาคประชาชน ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ ทฤษฎีการบริหารเชิงบูรณาการ (Integrative Governance Theory) ของ Ansell & Gash (2008) ที่เสนอว่าการจัดการกับปัญหาสังคม ที่ซับซ้อน (Wicked Problems) จำเป็นต้องอาศัยการทำงานแบบร่วมมือ (Collaborative Governance) ที่เชื่อมโยงทรัพยากรและอำนาจตัดสินใจของหลายภาคส่วนเข้าด้วยกัน นอกจากนี้ ยัง

สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2561) ที่พบว่าการบริหารคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันต้องอาศัยเครือข่ายความร่วมมือเพื่อลดความขัดแย้งและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน การที่ผลวิจัยระบุถึงความสำเร็จของการจัดงานวันสำคัญทางศาสนาในระดับจังหวัดโดยมีการสนับสนุนความปลอดภัยจากฝ่ายความมั่นคง เป็นเครื่องยืนยันว่า "การกำกับดูแลแบบเครือข่าย (Network Governance)" คือรูปแบบที่เหมาะสมที่สุดสำหรับพื้นที่พิเศษนี้

2. บทบาทผู้นำเชิงรุกกับการฟื้นฟูศรัทธา ชี้ให้เห็นว่า พระสงฆ์ในพื้นที่ที่ต้องปรับบทบาทจาก "ตั้งรับในวัด" เป็น "ผู้นำเชิงรุก" ที่เข้าหาชุมชนและเยียวยาจิตใจผู้ได้รับผลกระทบ สอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ของ Bass (1985) ที่ผู้นำต้องสร้างแรงบันดาลใจและเป็นแบบอย่างในการขับเคลื่อนองค์กรผ่านวิกฤต และสอดคล้องกับแนวคิด สมรรถนะระหว่างวัฒนธรรม (Intercultural Competence) ที่ผู้นำสงฆ์ต้องมีความเข้าใจในบริบทพหุวัฒนธรรม เพื่อเป็นสะพานเชื่อมความสัมพันธ์ (Bridging Agent) ผลวิจัยที่เสนอโมเดล "พระธรรมทูตสัญจร" หรือการทำงานคล้าย "พระธรรมจาริก" ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสัมฤทธิ์สังฆการ (2561) ที่พบว่าพระธรรมทูตที่ลงพื้นที่ช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมจะได้รับความร่วมมือและศรัทธามากกว่าการเทศนาเพียงอย่างเดียว

3. พลังของเครือข่ายประชาสังคมและทุนทางสังคม องค์กรสงฆ์ต้องพึ่งพาเครือข่ายภาคประชาชน (เช่น สมาคมฯ หรือศูนย์พัฒนาส่งเสริมฯ) ในการขับเคลื่อนงานที่ราชการเข้าไม่ถึง สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของ ทุนทางสังคม (Social Capital) ตามแนวคิดของ Putnam (2000) โดยเฉพาะทุนทางสังคมแบบเชื่อมโยง (Bridging Social Capital) ที่สร้างความร่วมมือข้ามกลุ่ม การมีส่วนร่วมของฆราวาสในการช่วยดูแลศาสนสมบัติและวัดร้าง สอดคล้องกับ ทฤษฎีการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Management) ที่ระบุว่า การเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมจะสร้างความรู้สึกรับเป็นเจ้าของ (Ownership) และความผูกพันต่อองค์กร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนายังคงดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการลดลงของประชากรชาวพุทธ

4. พระธรรมวินัยในฐานะรากฐานของภาพลักษณ์องค์กร ประเด็นสำคัญที่สุดคือ "ภาพลักษณ์ที่ดีเกิดจากการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด" ซึ่งสนับสนุน ทฤษฎีภาพลักษณ์องค์กร (Organizational Image Theory) ที่อธิบายว่าภาพลักษณ์ (Image) เป็นผลสะท้อนจากอัตลักษณ์ (Identity) และพฤติกรรม (Behavior) ของคนในองค์กร หากพระสงฆ์มีความหย่อนยานในวินัย ย่อมส่งผลเสียต่อชื่อเสียงและความศรัทธาโดยตรง ข้อค้นพบนี้ยืนยันแนวคิด ธรรมภิบาล (Good Governance) ที่ต้องประกอบด้วยหลักคุณธรรมและความโปร่งใส และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2566) ที่พบว่าชาวเขลียงเกี่ยวกับพระสงฆ์เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ประชาชนโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ ถอยห่างจากศาสนา ดังนั้น การกอบกู้ภาพลักษณ์ในพื้นที่ชายแดนใต้จึงไม่ใช่เรื่องของการใช้สื่อเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่คือการหวนกลับมาเน้นย้ำจริยวัตรที่งดงามตามหลัก สัปปุริสธรรม 7 เพื่อสร้างความเลื่อมใสศรัทธาที่ยั่งยืน

เมื่อวิเคราะห์ผ่านแนวคิดทุนทางสังคมของ Robert Putnam (2014) โครงสร้างเดิมของคณะสงฆ์ในพื้นที่เป้าหมายมักมีลักษณะเป็น ทุนทางสังคมแบบยึดเหนี่ยวภายในสูงมาก คือ

เน้นความสัมพันธ์และกลุ่มศรัทธาเฉพาะกลุ่มพุทธศาสนิกชนด้วยกัน แม้ข้อดีคือการรักษาอัตลักษณ์และความเข้มแข็งในกลุ่มตนเองไว้ได้ แต่ในมิติความมั่นคง บ่อยครั้งก็กลับกลายเป็นการสร้างกำแพงและทำให้วัดมีภาพลักษณ์เป็น "พื้นที่ปิด" ที่ตัดขาดและน่าหวาดระแวงสำหรับผู้ต่างศาสนาในบริบทของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัญหาความไม่สงบไม่ได้เป็นเพียงปัญหาด้านความมั่นคง แต่เป็นปัญหาเชิง

โครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับมิติทางสังคม ศาสนา วัฒนธรรม และความเชื่อของประชาชน ซึ่งไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยอำนาจของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง หรือด้วยกลไกการบริหารแบบสั่งการจากส่วนกลางเพียงอย่างเดียว ตามแนวคิดการบริหารเชิงบูรณาการของ Ansell และ Gash (2008) โดยชี้ให้เห็นว่า ในพื้นที่ที่มีความเปราะบางด้านความมั่นคง การบูรณาการมิได้หมายถึงเพียงการประสานงานระหว่างหน่วยงานของรัฐเท่านั้น แต่ยังต้องรวมถึงการเชื่อมโยง ทูตทางสังคม ซึ่งเป็นทรัพยากรที่เกิดจากความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ บรรทัดฐานร่วม และเครือข่ายของประชาชน เข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบการบริหารด้วยเพื่อลดความหวาดระแวง และสร้างคุณภาพแห่งความสันติสุขในสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ได้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ที่ได้

จากการศึกษา "แนวทางการปฏิรูปวงการสงฆ์เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์พระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้" ได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ "โมเดลการบริหารจัดการความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาแบบมีส่วนร่วม (Participatory Buddhist Security Governance Model)" ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบเชิงยุทธศาสตร์ 4 ประการ ที่ขับเคลื่อนให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีและความยั่งยืนในพื้นที่พหุวัฒนธรรม ดังนี้

1. กลไกบูรณาการข้ามหน่วยงาน (Cross-Sector Integrative Mechanism) องค์ความรู้ใหม่ชี้ให้เห็นว่า การบริหารองค์กรสงฆ์ในพื้นที่ความมั่นคง ไม่สามารถแยกส่วนปฏิบัติการได้เหมือนพื้นที่ปกติ แต่ต้องมี "ศูนย์กลางบริหารจัดการร่วม" หลักการ เปลี่ยนจาก "ต่างคนต่างทำ" (Silo-based) เป็นการผนึกกำลัง (Integration) ด้วยกระบวนการ ต้องมีการจัดตั้งคณะทำงานไตรภาคี ประกอบด้วย (1) คณะสงฆ์ (ฝ่ายปกครอง) (2) ฝ่ายความมั่นคง (กอ.รมน./ศอ.บต.) และ (3) เครือข่ายภาคประชาชน เพื่อทำหน้าที่วางแผนยุทธศาสตร์ร่วมกัน โดยเฉพาะการจัดการความปลอดภัยและการจัดงานบุญประเพณีให้เป็นเอกภาพ ผลลัพธ์ เกิดความคล่องตัว ลดขั้นตอนราชการ และสร้างความมั่นใจในความปลอดภัยให้กับพุทธศาสนิกชน.

2. ยุทธศาสตร์พระสงฆ์เชิงรุกวิถีใหม่ (New Normal Proactive Monastic Strategy) องค์ความรู้ที่ค้นพบระบุว่า บทบาทพระสงฆ์ในพื้นที่ขัดแย้งต้องปรับเปลี่ยนจาก "Static Role" (ตั้งรับในวัด) เป็น "Dynamic Role" (เคลื่อนที่เข้าหาชุมชน) หลักการ "พระธรรมทูตสัญจร" หรือโมเดลคล้ายพระธรรมจาริกกระบวนการ พระสงฆ์ต้องออกจากวัดเพื่อไปเป็นที่พึ่งทางใจในพื้นที่เสี่ยง เข้าสู่โรงเรียน และเยี่ยมเยียนชุมชนไทยพุทธที่กระจัดกระจาย เพื่อป้องกันการล่มสลายของชุมชนและสร้างขวัญกำลังใจผลลัพธ์ พระสงฆ์กลายเป็น "ผู้นำทางจิตวิญญาณ" ที่จับต้องได้จริง ไม่ใช่เพียงสัญลักษณ์ทางพิธีกรรม

3. พลังเครือข่ายประชาสังคมหนุนเสริม (Civil Society Empowerment) ในภาวะที่ระบอบราชการและคณะสงฆ์มีข้อจำกัดด้านระเบียบและทรัพยากร "ภาคประชาสังคม" คือ ตัวแปรสำคัญที่ทำให้ภารกิจสำเร็จ หลักการ ใช้ทุนทางสังคม (Social Capital) ขับเคลื่อนงานที่ราชการทำไม่ได้กระบวนการ สนับสนุนบทบาทขององค์กรภาคประชาชน (เช่น สมาคมเพื่อความมั่นคงพระพุทธศาสนาฯ) ให้ทำหน้าที่เป็น "แขนขา" ในการระดมทุน การดูแลวัดร้าง และการประสานงานระดับฐานราก ผลลัพธ์: เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Ownership) ในศาสนสมบัติ และความเข้มแข็งของชุมชนชาวพุทธที่พึ่งพาตนเองได้

4. ธรรมาภิบาลพระธรรมวินัยสร้างศรัทธา (Faith-Based Governance via Dhamma-Vinaya) นี่คือนักแกนสำคัญที่สุดขององค์ความรู้ การสร้างภาพลักษณ์ในพื้นที่เปราะบางไม่ได้เกิดจากการใช้

สื่อเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจาก "ความบริสุทธิ์แห่งจริยวัตร" ด้วยหลักการภาพลักษณ์ (Image) สะท้อนจากพฤติกรรม (Behavior) กระบวนการการบริหารวัดต้องยึดหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ปราศจากพุทธพาณิชย์และเดรัจฉานวิชา พระวินยาก็การทำหน้าที่เข้มแข็งเหมือนตำรวจในการ ตรวจสอบความเรียบร้อย ผลลัพธ์: สร้าง "เกราะคุ้มกัน" ทางวัฒนธรรม ทำให้ชาวพุทธเลื่อมใสและต่างศาสนิกให้ความเคารพในวัตรปฏิบัติ นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

องค์ความรู้จากการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า "ความอยู่รอดและสง่างาม" ของพระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนประชากรหรือความช่วยเหลือจากรัฐเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับ "ระบบการบริหารจัดการ" ที่สามารถบูรณาการพลังจากทุกภาคส่วนเข้าด้วยกัน ภายใต้การนำของ "พระสงฆ์เชิงรุก" ที่มีศีลจารวัตรเข้มแข็งโมเดลนี้เปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) จากการมองว่า วัดเป็น "ผู้ถูกระงับ/ผู้ขอรับความช่วยเหลือ" ไปสู่การเป็น "ศูนย์กลางแห่งการให้และการสร้างสันติภาพ" ในพื้นที่พหุวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรเสริมสร้างกลไกการบูรณาการระหว่างคณะสงฆ์ หน่วยงานรัฐ และภาคความมั่นคง เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานเชิงรุกของพระสงฆ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

1.2 จัดสรรงบประมาณและบุคลากรในพื้นที่พิเศษ รัฐบาลควรพิจารณาอนุมัติงบประมาณและกำลังพลสนับสนุนแก่องค์กรสงฆ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นการเฉพาะ เพื่อเอื้อต่อการเผยแผ่การศึกษาสงเคราะห์ และการฟื้นฟูบูรณะศาสนสถานอย่างมีประสิทธิภาพ

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 คณะสงฆ์และเจ้าอาวาสควรปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนระบบบัญชีทรัพย์สินของวัดสู่ระบบดิจิทัลที่เปิดเผยและตรวจสอบได้

2.2 ควรพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ โดยเฉพาะด้านการสื่อสารองค์กร ภาวะผู้นำเชิงพุทธ

และทักษะการทำงานในพื้นที่พหุวัฒนธรรม

2.3 คณะกรรมการวัดควรปรับเปลี่ยนบทบาทศาสนสถานจากพื้นที่ปิด ให้กลายเป็นพื้นที่ส่วนรวมแนวราบ โดยดึงภาคประชาชน กลุ่มฆราวาส และองค์กรประชาสังคม (ทั้งพุทธและมุสลิม) เข้ามาร่วมออกแบบกิจกรรมทางสังคมเพื่อสร้างคุณภาพและลดความหวาดระแวงข้ามวัฒนธรรม

บรรณานุกรม

- กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร. (2567). รายงานสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประจำปี 2567. กรุงเทพฯ.
- ธัญวัฒน์ อีพภูม. (2568). เมื่อสังคม ‘เสื่อมศรัทธา’ วงการสงฆ์ ทำไมการแยกศาสนาออกจากรัฐจึงอาจเป็นทางออกที่ยั่งยืน. <https://thematter.co/social/crisis-of-faith-buddhism-solution/246713>
- พระครูสัมฤทธิ์สังฆการ. (2561). แนวทางเสริมบทบาทพระธรรมทูตต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่ชนบท. วารสารพุทธศาสนศึกษา, 26(3), 75–90.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2561). การบริหารงานคณะสงฆ์เชิงบูรณาการเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2545). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มติชนออนไลน์ 2569. อัปเดตสถิติ 10 จว.วัดมากสุดในไทย เชียงใหม่ ยังครองแชมป์ วัดร้างมากที่สุด ฟุ้งเกือบพันแห่ง. https://www.matichon.co.th/local/religious/news_5656986.
- วรพงษ์ ภูมิพัฒน์. (2563). การบริหารองค์กรสงฆ์ในพื้นที่พหุวัฒนธรรมจังหวัดยะลา. วารสารรัฐประศาสนศาสตร์, 20(3), 112–130.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2566). รายงานการสำรวจพฤติกรรมและการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของประชาชนไทย พ.ศ. 2566. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2566). รายงานสถานการณ์พระพุทธศาสนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2568). รายงานสถิติรายปี. https://www.nso.go.th/nsoweb/nso/ebook?set_lang=th#gsc.tab=0
- Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative Governance in Theory and Practice. Journal of Public Administration Research and Theory, 18(4), 543–571.
- Bass, B. M. (1985). Leadership and Performance Beyond Expectations. Free Press.
- Hatch, M. J., & Schultz, M. (1997). Relations Between Organizational Culture, Identity and Image. European Journal of Marketing, 31(5/6), 356–365.
- Koontz, H., & Weihrich, H. (2010). Essentials of Management. McGraw-Hill.
- Putnam, R. D. (2000). Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. Simon & Schuster.